

Eski Türklerde Atlı Araba Kültürüne Bir Örnek: Hun Atlı Tören Arabası

Ömer Tarkan TUZCUOĞULLARI,

<https://orcid.org/0000-0003-2283-6207>¹

Hüseyin KARABAŞ, <https://orcid.org/0009-0001-5680-1451>²

Gazi Üniversitesi Türk Dünyası
Geleneksel Oyun ve Sporları Dergisi
Cilt 1, Sayı 2, Ağustos
2025, Sayfa 57-66
© Yazar(lar) 2025

Makale Yeniden Kullanım Yönergeleri:

DOI: [10.63833/TURGOSD.2025.8](https://doi.org/10.63833/TURGOSD.2025.8)

Geliş Tarihi: 14.08.2025

Kabul Tarihi: 29.08.2025

Yayınlanma Tarihi: 31.08.2025

Atıf Bilgisi: Tuzcuoğulları, Ö. T., ve Karabaş, H. (2025). Eski Türklerde atlı araba kültürüne bir örnek: Hun atlı tören arabası. *Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Geleneksel Oyun ve Sporları Dergisi*, 1(2). 57-66.

Özet

Asya bozkırlarında yaşamı sürdürmek her açıdan zordu. Atın ehlileştirilip insanlık hizmetine girmesi yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ata yapılan uygulamalar sayesinde binicilik teknikleri gelişmiş ve buna bağlı olarak da savaş teknikleri değişmiştir. Bu sayede Türkler bulundukları coğrafyada çok hızlı hareket edip diğerlerine karşı üstünlük sağlayabildiler. Bu bozkır şartlarında hızlı bir şekilde yer değiştirebilmek hayati bir öneme sahipti. At arabaları diğer besi hayvanlarının çektiği kağnılara göre daha hızlı idi. Bu yüzden kısa bir sürede yurtlar toplanıp at arabası ile göç edilebiliyordu. Asya bozkırlarında at Türk'ün yoldaşı, evinin önemli bir ferdidir. Hatta ölümünden sonra bile onun yol arkadaşıdır. Ve çoğunlukla şamanın kozmik dünyaya geçişte araçlarından biridir. Bu sebeptendir ki ata olduğu gibi onun çektiği arabaya da dinsel manalar yüklenmiştir. Orta Asya'da arkeolojik kazılarda bulunan birçok at arabasının yanında Pazarık'ta bulunan Hunlara ait tören arabasının çok iyi korunduğu görülmektedir. İlk günkü ihtişamı ve bazı farklılıkları onu diğerlerinden daha özel kılmaktadır. Böyle bile olsa çok iyi korunmuş bu at arabası genel olarak taşımada kullanılan diğer arabalar içinde bilgi vermektedir. Konu ile ilgili sınırlı kaynak bulunan bu çalışmada, at arabalarının hizmet ettiği alan, kullanım şekli ve törenlerdeki işlevi hakkında literatür bulgularına yer verip tartışmak ve Çin'deki bulgular ile karşılaştırıp değerlendirmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, At Arabası, Hunlar, Kültür

- Ömer Tarkan TUZCUOĞULLARI, Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Gaziantep, Türkiye.
Güncel Adres: Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Geleneksel Oyun ve Sporları Uygulama ve Araştırma Merkezi
E-posta: tarkan.tuzcuogullari@taf.org.tr
- Hüseyin KARABAŞ, Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Gaziantep, Türkiye.
E-posta: husyinkarabas90@gmail.com

Sorumlu Yazar: Ömer Tarkan TUZCUOĞULLARI, Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Gaziantep, Türkiye.
E-posta: tarkan.tuzcuogullari@taf.org.tr

An Example of Horse-Driven Carriage Culture In The Ancient Turks: The Hun-Driven Ceremonial Carriage

Abstract

Sustaining life on the Asian steppes was challenging in every respect. The domestication of the horse and its introduction into the service of humanity marked the beginning of a new era. Thanks to the practices applied to horses, horsemanship techniques improved, and consequently, warfare techniques changed. This allowed the Turks to move very quickly in their native lands and gain an advantage over others. Rapid movement was crucial in these steppe conditions. Horse-drawn carts were faster than ox carts pulled by other livestock. Therefore, yurts could be assembled and migrated by horse-drawn cart in a short time. In the Asian steppes, the horse was a companion to the Turk, an important member of his household. It was even his companion after death. And often served as a shaman's vehicle for transition to the cosmic world. For this reason, the horse-drawn cart, like the horse itself, was imbued with religious significance. Among the many horse-drawn carts found in archaeological excavations in Central Asia, the Hun ceremonial cart found in Pazarık is observed to be exceptionally well-preserved. Its original splendor and some distinctive features make it stand out from the rest. Even so, this very well-preserved horse carriage provides information about other carriages used in general transportation. In this study, which is based on limited resources on the subject, the aim is to present and discuss the literature findings regarding the areas served by horse-drawn carriages, their modes of use, and their functions in ceremonies, and to compare and evaluate these with the findings from China.

Keywords: Central Asia, Horse Carriage, Huns, Culture

Giriş

Türklerin tarih sahnesine çıkış bölgesi, Orta Asya olarak adlandırılan Hazar Denizinden doğuda Gobi Çölüne, güneyde Çin'in kuzey sıradağları ile Sibirya'nın güneyine kadar uzanan bölgedir. "Güney Sibirya, Shan-si, Ordos, Shen-si, Kansu ve buranın kuzeyi ile Aral-Hazar hattına kadar uzanan coğrafyada Türklerin hayatlarını geçirdikleri belgelerle de teyit edilmektedir" (Gömeç, 2012). Altay Dağları ile Sayan Dağları arasında bulunan geniş bozkırlarda yapılan arkeolojik araştırmalar Türklere ait kalıntıların toprak üstüne çıkmasını sağlamıştır. Çoğu bulgunun en az 3000-4000 yıl öncesini işaret ettiği görülür.

Asya'nın çeşitli yerlerinde S.V. Kiselev, P. Tolstov, A. Bernştam, I. Rudenko, P. Okladnikov gibi uzmanlarca yapılan arkeolojik araştırmalar artık Türk yerleşim alanları konusunda M.Ö. 3000'ler sırasındaki durum hakkında bile en doğru neticeleri veriyor. Buna göre, Minusinks (Mengü-su) bölgesindeki Afanasyeva (M.Ö. 2500-1700) ile özellikle buraya yakın Andronovo kültüründe (M.Ö. 1700-1200) ortaya çıkarılan – brakisefal beyaz ırk- iskeletleri Türk soyunun proto-tipi olduğunu gösteriyor (Gömeç, 2012).

Bu bozkırlarda Hunların atası olarak kabul edilen İskit ya da Saka'lar kendi varlıklarını tanımlayan maddi ürünler bırakmış, sonrasında gelen toplulukların milli kimliğinin oluşmasında etkili olmuştur. M.Ö. 220'de tarih sahnesine çıkan Hunlar bu toprakların üzerinden genişleyerek Teoman tarafından Büyük Hun Devleti'ni inşa etmişlerdir.

Atların evcilleştirilmesiyle insanlığın çağ atladığı tarihçilerce kabul görmüştür. “Alfodin, Portriatz ve Koppers gibi tarihçiler atın ilk olarak kuzeyli Türkler tarafından ehlileştirildiğini yazmışlardır. At ile ilgili bazı kurganlarda çıkan buluntular ve kayalara işlenmiş at rölyefleri arkeolojik olarak incelendiğinde bu tarihleri işaret etmektedir” (Tuzcuoğulları, 2021). Türkler atı ehlileştirerek sadece askeri anlamda üstünlük sağlamadılar, idari ve iktisadi açıdan da güçlü duruma geldiler. Çobanlık kültürü içerisinde hayvanların at ile idare ve sevkياتından, taşıma, savaş, çevre topluluklara at satışı, beslenme gibi birçok alanda kullanıldığını görüyoruz. Türkler çevreden; ağaçtan, nehirden, gölden, topraktan, faydalanırken ona en az zararı vermeyi ve bir nevi ritüel, dua ile bu canlılardan faydalanmayı adet edinmişlerdi. Boz Tengri, Su İyesi, Od Ana, Alaz, Bayanay, Umay, Kuyaş gibi ateşten, topraktan, sudan, bereket ile ilgili tanrılara karşı sorumluluk hissediyor canlıları incitmemeye çalışıyorlardı. Belki de bu durum atı da kutsiyet anlamında saygın bir konuma getirmiştir.

At ve at arabaları Türklerde savaş ve savunmanın kuşkusuz en önemli figüranlarından. Ancak, taşınmayı pratik hale getirip hızlı hareket edebilmek budunun korunması içinde önemliydi. Hunlarda savaş arabaları, yük arabaları, yurt (çadır) arabaları ve tören arabaları kullanım amaçlarına göre hizmet etmekteydi. Yük arabalarını büyük baş hayvanlar çekerken, savaş ve tören arabaları atlı olmalıydı. “Savaş Arabası atları şu özelliklerle tanımlanır: cinsiyet, yaş, omuz yüksekliği, bacak inceliği (metakarpal genişlik indeksi)” (Kosintsev, 2024). Savaşta hızlı olmayı gerektiren bu durum törenlerde hâkimiyet, ululuk ve dinsel motifler ile açıklanabilir.

Bu derleme çalışmasının amacı Türklerde at, atlı araba kültürü hakkında genel bilgiler vererek Hunlarda Atlı Tören Arabası ile ilgili Pazarık Höyüğündeki buluntuları, tespitleri ve diğerleri ile arasındaki benzerlikler üzerine tartışmak, farklı bakış açılarını değerlendirmektir.

Hunlar

Türklerin; aile yapısı, savaşı, el sanatları, avcılığı, komşu topluluklarla ilişkileri, duyguları, gelenekleri, adetleri ve büsbütün tüm yaşamı ve kültürü dilden dile, kulaktan kulağa dolaşan masallarında ve destanlarında görülmektedir. Genel görüş o dur ki; Asya bozkırlarında bulunan yazıtlar, dikili taşlar ve tamgalar dışında Türkler hakkında en ayrıntılı bilgi Çin Hanedanlıklarının vesikalarında geçmektedir. “Çin yıllıklarında Hunların bir Chü-ch’ü (veya T’u-chüch) boyundan bahis vardır. Bu ismin eski bir Hun ünvanı olması, umumiyetle yargıçlık görevinde bulunanların kullanması ve Türk adına karşılık gelmesi muhtemeldir” (Gömeç, 2012). Ögel, Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi adlı eserinde Hun isminin kaynağından bahsetmektedir. Ögel’e göre Çin kaynakları bazı yabancı toplulukları Jung, Ti, Man ve buna benzer geniş adlar ile anıyorlardı. Daha sonraları Cou devletinin kuruluşu ile bu toplulukların adları kesinleşmeye başladı. Görüldüğü gibi Hun adı dahi birdenbire ortaya çıkmamıştır. Ögel’in bildirdiği SC’nin So-yin notlarına göre: “Cou devletinin kurulmasından yüzyıl geçtikten sonra, çevredeki kavimlerin baskıları artmaya başladı. Batı beyi Wen, Çüan kavimleri ile savaş yaptı. Ching ve Lo ırmaklarının kuzeyindeki Jung ve İ kavimlerini geriye attı. Bu kavimler vergi sundular. Bundan dolayı onlara Hungfu adı verildi” (So-yin akt. Ögel, 2022). Ayrıca Ögel bu adın eski çağlarda “Hungok” şeklinde söylendiğine, Çince karşılığını ise “teslim olan bozkırlılar” olarak ifade eder.

Büyük Hun İmparatorluğu ve Asya hun İmparatorluğu'nun birden ortaya çıkmış olması düşünülemez. Daha küçük toplulukları birleşip bölünerek bu imparatorlukların oluşmasına zemin hazırladılar. Çin kaynakları Büyük Hun İmparatorluğunun başlangıcını Mete ile bağdaştırır. İmparatorluğun kurucusu Mete'nin babası Teoman'dır ve devletin ismi Asya Hun İmparatorluğu'dur.

Hunlarda At Kültürü

Asya'da binlerce yıl önce yolculuk, taşıma, savaş ve hatta bazı topluluklarda ayinlerin olmazsa olmazı kuşkusuz at idi. "Alpların bindikleri atlar, kahramanlar kadar zaferlere ortaklaşa iştirak ederlerdi ve onlar gibi de unvanlar alırlardı. Hatta ölüm halinde, özel merasimle gömülürlerdi (Caferoğlu, 1953). Çünkü bu doğrudan mitoloji ile ilgiliydi. "Eski Türkler tarafından gökten indiği kabul edilerek âdeta kutsallaştırılmış olan at, çoğu kez törenle sahibinin yanına gömülmüştür" (Çerçi, 2003). Asıl yolculuğun burada başladığı bir maneviyat söz konusudur. "Bu manevi âlemde de insanoğlunun birtakım ihtiyaçları vardı. Bu nedenle mezara yemek, eşya vb. konulduğu gibi atı da birlikte gömmek adet idi. Açılan eski Türk mezarlarında daima at iskeletlerine rastlanılmıştır" (Orkun, 1954). Zaten, şaman ölünün ruhunu göğe, diğer âleme taşıırken davulu, at başlı tokmağı ile ruhani bir yolculuğa çıkar. "At burada sembolik bir yürüyüşü, ruhun bedenden ayrılışını –şamanın mitik- ölümünü anlatmaktadır" (Seyidoğlu, 1995). Öyle anlaşıyor ki atı ehlileştirerek insanlığın hizmetine sunan Türk toplulukları maddi ve manevi anlamda ata dair bütün alt kültürlerinde gelişmesini sağladılar.

"M.Ö. 3000'lerde Çin'in kuzeyinde Türklerin olduğu, hayvancılığı esas alıp, atı ehlileştirerek, konar-göçer biçimde yaşadıkları" (Gömeç, 2012) görülmektedir. Afanasyeva kültür çevresinde sığır, koyun ve keçi yetiştiriciliği ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Kazılarda vahşi ve evcil at kalıntılarına da rastlanmıştır. "Tarihi M.Ö. 2500'lerde başlayan Afanasyeva kültüründe koyun kemiklerinin at kalıntıları ile birlikte görülmüştür" (Ögel, 1962). Andronovo kültür çevresinde yine sığır, koyun, keçi ve devenin yanı sıra sadece evcil at kalıntılarına rastlanması atın ehlileştirilme süreci ile ilgili olarak kanıtlar sunmaktadır. "Atın ehlileştirilmesi ve atlı çoban kültürünün ortaya konması ilk olarak Türklere bağlanabilir. İnsanlık tarihinde ulaşılan bu başarı kavimlerin ve diğer kültürlerin gelişmesinde fevkalade neticeler doğurmuştur" (Rasonyi, 1971).

Diğer taraftan at üzerinde göstermiş oldukları maharetler binicilik tekniklerinin doğmasını ve buna bağlı olarak da avcılık ve savaş becerilerinin gelişmesini sağladı. Bu sayede Hunlar bulundukları coğrafyada hızlı hareket eden, beklenmedik zamanda ve çabuklukta akınlar yapıp hızlı bir şekilde topraklarına geri dönebilen yapıya kavuştular. "Bozkır atı dayanıklılığı, hızı ve uzun mesafeleri kısa zamanda kat edebilmesi ve savaşlardaki başarılarında üstlendiği rolle Türklerin gelenek ve folklorunda, efsanevi bir kahraman mahiyetini almıştır" (Durmuş, 2021). Glashev, Hun atları konusunda uzman olan Vegetius'un düşüncelerini şu şekilde bildirir:

Hun atlarının büyük ve kanca şeklinde bir başı; şişkin gözleri; dar burun delikleri; geniş çeneleri; güçlü ve sert bir boynu; dizlerin altına kadar uzanan yeleleri; büyük kaburgaları; kavisli bir omurgası; kalın bir kuyruğu; çok güçlü kaval kemikleri; kısa

bacakları; kalın ve geniş toynakları; çökük bir karınları ve tamamen kemikli bir vücutları; kalçalarında yağ, kaslarında şişkinlik yoktur; vücutları boydan ziyade uzunluğa eğilimlidir; zayıf bir karınları; güçlü kemikleri vardır; zayıflıkları çekicidir ve güzellik çirkinliğin kendisinde ortaya çıkar; ölçülü, makul ve yaralara dayanıklı bir yapıları vardır (Glashev, 2024, s. 97-100).

Bu güçlü atlar bozkır şartları için yaratılmış gibiydi. Zaten Türkler o bölgede 11 cins at yetiştirdiler. Bu atlar farklı yerlerde farklı amaçlar için kullanıldı. Savaşa giden at ile besi atı doğal olarak farklı olmalıydı.

Türklerde At Arabası

Atın evcilleştirilmesi, ata hâkim olma, kuşkusuz çobanlık kültüründe önemli bir avantajdı. Ancak ata; eyer, üzengi, kolon, dizgin gibi koşum takımlarının eklenmesi savaşta da büyük bir devrim yaratmıştı. Türkler bununla da yetinmeyip çadırlarını at arabalarının üzerine kurarak çabuk yer değiştirebilme hususunda ustalaştılar. Artık göçebe kültürü içerisinde bir yerden başka bir yere gitmek daha da kolaylaşmıştı. “Orta Asya’da eskiden beri kullanılmakta olan iki türlü arabanın bulunduğu bilinmektedir. Biri sürücünün arkaya oturup dizginle idare ettiği Hârizm ve Kaşgar arabası, diğeri ise sürücünün at üzerine binip kısa gem ile idare ettiği Türkistan ve Hokand arabasıdır” (Uluslan-Şahin, 2005).

Çin kaynaklarına göre atlı araba M.Ö. 2000 yılında Türkler tarafından kullanılmıştır. Ayrıca Türklerde ‘oturma arabası’ vardır. Bu araba Çin kaynaklarında ‘keçe arabası’ olarak geçmektedir. Bir Türk kabilesi olan Tobalar dada, ‘ilahi bir arabadan bahsedilmektedir. Buna göre bazı Türk kabilelerinde arabanın dini bir önemi olmalıdır. (Uluslan-Şahin, 2005).

Çin’in kuzeyinde yaşayan Türkler zaman zaman at ticareti yaparak karşılığında mal alıyorlardı. Ögel’e göre Çin’de ilk atlı birliklerin kurulması, M.Ö. IV. Yüzyılın ortalarında ve Kuzey Hunların tesiri ile başlamıştır. At arabaları ise dağlık olan bölgelerde yayılamamış, yapı olarak küçük tasarlanmıştı. “At kültürünün Çin’de gittikçe yayılmaya başlaması, bu çağın kültürüne bazı yeni özlerde veriyordu. İki tekerlekli savaş arabaları da bu çağın tarihine yön veren yeni bir teknik olarak karşımıza çıkıyordu” (Ögel, 2022).

“Büyük Hun İmparatorluğu’ndan itibaren “Ev-araba” düzeni ile karşılaşmaktayız. Bu düzen araba üzerine oturtulmuş keçe bir çadırıdır. Böylece, istedikleri yere, evce göçme mümkün olmaktadır” (Uluslan-Şahin, 2005). “Hunlar atları sadece binmekle sınırlı değildi; aynı zamanda kibitkalarına da koşuluyordu” (Croke, 1995). “Kibitka” Rusça da üstü kapalı ev gibi yaşanan arabalar anlamına gelmektedir. “Bu araçlar, Hun savaşçıların aile üyeleri, eşleri ve çocukları için bir ulaşım aracı olmanın yanı sıra mal ve ganimet taşımacılığı için de kullanılıyordu. Balkan vilayetlerine yaptıkları akınlarda Hunlar, "tekerlekli" (rotis), yani kibitkalar da dâhil olmak üzere donmuş Tuna Nehri’ni aştılar” (Claud, 1985). “kibitkalar aynı zamanda müstahkem bir kamp oluşturmak için de kullanılabilirdi” (Croke, 1995). Çok daha sonraları Nikonorov ’un bildirdiğine göre Avrupa Hunlarında da at arabaları Asya’daki taktikleri anımsatmaktadır. “Hunların kuşattıkları şehirleri tamamen engellemek amacıyla

kibitkaları ve arabalarıyla sağlam bir halka oluşturmuş olmaları oldukça olasıdır” (Nikonorov, 2002). Öyle anlaşıyor ki bu taktik ile büyük kamp alanları oluşturmak savunma açısından da kolaylık sağlıyordu.

İklim'e göre, hayvanların otlak alanlarına göre göçerlik rutin olarak yapılan eylemlerdi. Çünkü iklim'e göre yüksekte kalan ovalara göçmek, kar yağdığında ise alçakta kalan otlaklara gitmek çobanlık kültürünün bir sonucuydu. Bunun dışında özellikle düşmana yakın olan bölgelerde at arabalarının önemi daha büyüktü. Zira beklenmedik bir baskında daha hızlı yer değiştirebilmek ya da arabalar ile kale düzenine geçip savunma yapmak gibi stratejik hamleler yapılabilirdi. Yaya okçular arabaların arkasında konumlanarak bir nevi siper almış oluyorlardı. Atın olduğu kadar bu çadırli at arabalarının da Türk'ün dünyasına girmesi savaş stratejilerini de geliştirmiştir.

Hun Atlı Tören Arabası

Hun Atlı Tören Arabası ve daha birçok buluntu Pazarık 'ta açılan arkeolojik alanda bulunmuştur. “Pazarık buluntuları müteaddit yerlerde dağınık olarak serpilmiş birçok mezarlardan müteşekkildir. Bunlar arsında yalnızca beş kurgan kayda değer mahiyettedir” (Ögel, 1991). “Kazılar sonucunda höyüklerin altında donmuş toprak olduğu keşfedildi ve bu sayede normal koşullarda korunamayacak olan İskit dönemine ait eşsiz malzemeler arkeologların eline geçti. Bunlar arasında ahşap, deri, kürk, keçe ve her türlü kumaştan yapılmış eşyalar yer alıyor” (Anonim, 2025). Tarihçiler bu kültürün Massaget, Kıpçak, Ting-ling ya da Uygurlara ait olduğu konusunda tartışılar. Bu toplulukların hepsi Türk olmakla birlikte arkeolojik kanıtlar Hunları işaret eder. “Elde edilen materyaller, Altay Dağları'ndaki Pazırık kültürünün iz bırakmadan yok olmadığını, aksine "Bulan-Kobin" adı verilen Hun tipi bir kültüre dönüştüğünü göstermektedir” (Anonim, 2025). “Bu kültürlere ait kurganların nispeten erken tarihli olanları Proto-Türk ve biraz daha geç tarihli olanlar ise Hun olarak kabul edilebilir” (Çoruhlu, 2016).

Altay topraklarında, “Bolsoy Ulagan Nehri Vadisinde 1949 Rudenko” (Hermitage Museum, 2025) tarafından arkeolojik alanda yapılan kazılarda 5 numaralı höyükten bir tören arabası çıkarılmıştır. Araba bu höyüğün dış oda olarak tabir edilen bölümünde bulunmuştur. Ağaç abuklarından oluşturulmuş yüzey (5.2m x 8.2m) olup, odanın çatısından daha geniş bir alandır. “Rudenko bizim iç ve dış oda tabir ettiğimiz kısımlar için kutu/sandık terimini kullanmaktadır” (Çoruhlu, 2016). Oldukça iyi korunmuş bu tören arabasında birçok ayrıntıyı tespit etmek mümkündür. Rusya'nın Saint Petersburg kentinde bulunan Hermitage Müzesinin, bu Hun Tören Arabası ile ilgili envanter kayıtlarına göre: Müze numarası 1687-404 olan buluntu, Erken Demir Çağı (M.Ö. 4-5 yüzyılları) dönemine ait, deri ve ahşap yapıda olup tekerlek çapı 150 cm ve yüksekliği 300 cm olarak tespit edilmiştir. Önemli kişilerin yüksek bölgelere gömüldüğü düşünülür ise cesedin mezar yerine taşınması söz konusudur. “Herodotos, İskitler 'in cenaze törenleri için araba kullandıklarını öne sürmektedir” (Roux, 2023). Hunlarda da cenazeyi taşımak için kullanılan tören arabası ayrıntıları ile tanımlanmıştır.

Küçük oyma direkler ve deri kayışlarla birbirine bağlanmış üç çerçeveden oluşur ve üzerinde bir tente bulunan bir platform oluşturur. Dört büyük tekerleğin her biri, yapıyı

daha sağlam hale getirmek için huş ağacı kabuğuna sarılmış ve yapıştırılmış 34 kola sahiptir. Baltalarda döner bir mekanizma bulunmadığından, araba yalnızca düz zeminde kullanılabilirdi (Hermitage Museum, 2025).

Höyükte bu ölü gömme ritüelinde kullanılan arabadan başka 9 at, 2 tane halı, birçok özel günlerde giyilen giysi parçaları, koyun, keçi derisi, çanak çömlek ve Pazarık kültüründen yerel bir yönetici ve eşinin mumyaları bulunmuştu. Kurganda bulunan at cesetleri “bize o devrin at cinleri hakkında doğru bir fikir vermektedir. Bu mezarlarda başlıca iki tip ata rastlamaktayız. Birinci tip, bozkır veya Moğol atı denen tip; ikinci ırk ise Türkmen Atı denen, yüksek boylu iri cins atlardı” (Ögel, 1991).

Arabanın ana maddesinin Huş ağacı olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Huş ağacı dünyanın kuzey bölgesinde; Grönland, Kuzey Avrupa, Kuzey Asya ve Amerika'nın kuzeyinde yetiştiği görülür. “Huş türleri genellikle küçük ila orta büyüklükte ağaçlar veya çalılardır, çoğunlukla kuzey ılıman ve borel iklimlerde yetişirler” (“Birch,” 2025). Türklerde huş ağacı ve kabuğu ile yapılmış eşya oldukça fazladır. Mitolojik açıdan bakıldığında huş ağacının koruyucu etkisi ön plana çıkar. Türkler evlerinin ana direğini huş ağacından yaparlar. Bu anlamda evliliğe de bir kutsallık kazandırmış oluyor.

Ağaç motifi, Ötüken'in ruhu, Tanrı'nın Kut'u, Türk Devleti'nin kurucu müjdecisi ve sembolü, Türk askerinin moral ve motivasyon kaynağı, Türklerin atası ve kahramanı olarak görülen Oğuz Kağan'ın eşinin kovuğundan doğduğu kutsal ve mukaddes bir motif olarak pek çok destanda, mitolojik anlatıda, folklorik davranış ve inanışta karşımıza çıkmaktadır (Büyükcan-Sayılır, 2021).

Her canlının olduğu gibi ağacında bir ruhu olduğuna inanılır ve ona saygı duyulur. Eski Türklerde ormana girildiğinde ağaca sarılarak dua etmek önemli bir ritüeldir. Halen Anadolu'da, kırsalda, ormanlık alana girildiğinde dua etme geleneği yaşamaktadır.

Müzenin en nadide eserlerinden biri olan bu arabaya dikkatlice bakıldığında, çok kolay sökülüp tekrar monte edilebilecek yapıda olduğu görülmektedir. Bu durum arabanın sadece törenlerde kullanıldığını, yer değiştirme durumunda kolayca sökülüp daha büyük arabalara konarak taşınabildiğini göstermektedir. Envanter bilgisine göre “döner bir mekanizma bulunmadığından, araba yalnızca düz zeminde kullanılabilirdi” (Hermitage Museum, 2025) ifadesi bu tezi desteklemektedir. Ancak, tekerleklerin orta yeri üst tablanın başlangıç noktasına denk gelmektedir. Bu diğer arabalarda da aynı şekildedir. Bu da arabanın tablasının yerden en az 70 cm yüksekte olduğunu gösterir. Yani bozkır şartlarında bu yüksek tekerlekler rahat ilerlemek ve çukurları aşmak için idealdir.

Yine, Volga Bölgesi Arkeoloji Müzesi Başkanı, Tarih Bilimleri Doktoru Kuznetsov cenaze törenlerindeki arabaların rolünden bahseder:

MÖ 3. ve 2. binyılların başında, Avrasya'nın bozkır bölgesinin kuzey kesiminde, ritüelleri arasında hafif iki atlı savaş arabaları, at dizginleri ve at heykelleri bulunan kültürler ortaya çıktı. Tüm bu kompleksler, bileşik yaylar, oklu sadaklar, mızrak uçları, savaş baltaları ve hançerler taşıyan savaşçı-arabacıların cenaze törenlerine eşlik eder.

Genellikle cenaze törenlerine at sunakları eşlik eder. Bu kültürlere "arabacılar" denir ve tek bir blok halinde birleşmişlerdir (Kuznetsov, 2024, s. 180-182).

Sonuç

Çin kaynaklarına göre “Huing-nu” yani Hunlar bulundukları coğrafyada çok uzun yıllar hüküm sürmeseler de insanlığa kattıkları askeri uygulamalar ve devlet yönetim anlayışıyla derin izler bırakmışlardır. Toprak üstünde bıraktıkları manevi davranışlar kadar toprak altında bulunan maddi kültür öğeleri bu medeniyetin değerli kanıtlarıdır. Altaylarda bulunan Pazarık Höyüğü ve oraya ait bulgular Hunların ölüm öncesi, ölüm sonrası ritüellerini göstermektedir. Höyükten çıkan Hun Tören Arabası cenaze için yapılan bir ayinin parçası olarak görünmektedir. Cenazeler ve onlara ait eşyaların taşındığı bu araba, kurganları inşa da kullanılan diğer aletler gibi itina ile kurganlara yerleştirilmişti. Böyle bir işlevi olan araba sanki mumyalanmış iki cenazenin sahibi kadar iyi korunmuştu. Doğal olarak bu buluntu o dönemlerde kullanılan diğer atlı arabalar hakkında da önemli ipuçları vermektedir. Zorlu bozkır şartlarında yürütebilmek için yüksek tekerlekler kullanılmış olması bize bir fikir vermektedir. Bu höyükten çıkan mumyaların incelenmesi ve bazı testler ile tam olarak zaman, statü, ölüm nedenleri gibi soruların cevaplanması zaman içerisinde bizlere farklı detaylarda sunacaktır. Bu makalede değinmediğimiz kurgandan çıkan arabanın atları ayrıca değerlendirilmelidir. Zira bu atlar da en az ölen kişiler kadar iyi mumyalanmış ve bir düzen içerisinde defnedilmiştir. Atların pozisyonları, kuyruklarının bağlanması ve daha birçok motif höyüğün önemi hakkında ayrıntılı bilgiler verecektir.

Beyanlar

Yazarların Katkıları

Yazarlardan Hüseyin Karabaş literatür çalışması yaparak ilgili atıfları toplamıştır. Ömer Tarkan Tuzcuoğulları makaleyi genel hatları ile oluşturmuş ve daha sonra iki yazar değerlendirme yaparak makaleye son halini vermiştir.

Teşekkür

Dr. Fikret Alıncak’a araştırmaya yaptığı katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Bölgeye ait kaynakların sınırlı olması sebebiyle önemli düzeyde alıntı yapılan “Altay Cumhuriyeti Resmi İnternet Sitesi” ve kurumuna teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışmaları

Yazarlar arasında herhangi bir çatışma bulunmamaktadır. Atıf yapılan eserler kaynakça bölümünde açıkça belirtilmiştir.

Mali Destek

Çalışma yapılırken herhangi bir kurum ya da kuruluştan mali destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Anonim. (2025, Ağustos 10). *Altay Cumhuriyeti'nde arkeoloji-Altay Cumhuriyeti*. Resmi Portal: <https://altai-republic.ru/about-the-region/archaeology/urochishe-pazyryk.php>
- Birch. (2025). In *Wikipedia*. <https://en.wikipedia.org/wiki/Birch>
- Büyükcen-Sayılır, Ş. (2021). Türklerin ağaç ile mitolojik ve tarihî bağları üzerine bir değerlendirme. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 187-198.
- Caferoğlu, A. (1953). Türk onomastiğinde “at” kültü. *Türkiyat Mecmuası*. 10, 201- 212.
- Claud, V. (1985). *Claudii claudiani carmina*. Ed. J.B. Hall. Leipzig: 26-28.
- Croke, W. (1995). *The chronicle of Marcellinus*. (Marcell. — Marcellini v.c. Comitibus Chronicon reklam a. DXLVIII. Ed. Th. Mommsen // MGH(AA). T.XI. 1894). Sidney.
- Çerçi, F. (2003). Hunlar’da sosyal siyasi hayat ve devlet-halk ilişkileri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 59-98.
- Çoruhlu, Y. (2016). *Eski Türklerin kutsal mezarları: Kurganlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Durmuş, İ. (2021). Türk kültür çevresinde at. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal bilimler Dergisi*, 5(1), 1-12.
- Glashev, A. A. (2024, Kasım 14-16). *İskitler, Sarmatlar, Hunlar ve Alanlar arasında at yetiştiriciliği: Tarih ve miras*. Dünya Tarihi ve Kültüründe Atlar. [Rapor ve Bildiri Özetleri]. Uluslararası Tüm Rusya Bilimsel Konferansı, Sankt-Peterburg.
- Gömeç, S. (2012). *Türk-Hun tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Hermitage Museum, (2025, Temmuz 24). Pazarık Höyüğü No:5, Hun tören arabası. <https://pano.hermitagemuseum.org/newpano/en/main/#node355>
- Kosintsev, P. A. (2024, Kasım 14-16). *Avrasya’nın ilk savaş arabası atları*. Dünya Tarihi ve Kültüründe Atlar. [Rapor ve Bildiri Özetleri]. Uluslararası Tüm Rusya Bilimsel Konferansı, Sankt-Peterburg.
- Kuznetsov, P. F. (2024, Kasım 14-16). *Arkeolojik ve Paleogenetik verilere göre atların evcilleştirilme zamanı ve yeri üzerine*. Dünya Tarihi ve Kültüründe Atlar. [Rapor ve Bildiri Özetleri] Uluslararası Tüm Rusya Bilimsel Konferansı, Sankt-Peterburg.
- Nikonorov, V. P. (2002). *Yunan-Latin yazılı geleneğinin verileri ışığında Avrupa Hunlarının askeri meseleleri*. Rus Arkeoloji Derneği Doğu Kolu Notları. Yeni Seri. Cilt I (XXVI). St. Petersburg.
- Orkun, H. N. (1954). *Eski Türklerde evcil hayvanların tarihçesi*. Ankara: Yeni Matbaa.
- Ögel, B. (1962). *İslamiyet’ten önce Türk kültür tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Ögel, B. (1991). *İslamiyet'ten önce Türk kültür tarihi (Orta Asya kaynak ve buluntulara göre)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2022). *Büyük Hun İmparatorluğu tarihi I. IV/A-1.1 Dizi-Sayı: 24*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Rasonyi, L. (1971). *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Roux, J. P. (2023). *Altay Türklerinde ölüm* (1. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1995). Mitolojik dönemde at. E. Gürsoy-Naskali (Ed.), *Türk kültüründe at ve çağdaş atçılık* (s. 91-94). İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayını.
- Tuzcuoğulları, Ö.T. (2021). Fergana Vadisi ve kan terleyen atlar. *Ahi Evran Anısına Türk Dünyası Araştırmaları*, 12(3. Bölüm), 53-68.
- Uluslan-Şahin, Ş. (2005). Türk kültüründe at arabası (At arabalarının dili). *Bilig*, (32), 165-178.